

УДК 10.33989/2075-1443.2023.46.271535
[http://doi.org/ 10.33989/2075-1443.2023.47.282595](http://doi.org/10.33989/2075-1443.2023.47.282595)
[orcid.org/ 0000-0001-9191-0576](http://orcid.org/0000-0001-9191-0576)

Мирослава Костенко

***КОСТЕНКО Мирослава Терентіївна** – аспірантка кафедри філософії Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Сфера наукових інтересів – соціальна філософія, сучасні проблеми етики.
slavunja308@ukr.net*

ГІДНІСТЬ ЛЮДИНИ У СВІТСЬКОМУ ТА ПРАВОСЛАВНОМУ КОНЦЕПТАХ

***Анотація.** Кожному явищу матеріального і духовного світу об'єктивно притаманні внутрішні суперечності, тому не є виключенням і уявлення про людську гідність як у світському так і у релігійному контекстах. У статті охарактеризовано та розмежовано поняття «світська» (загальнолюдська) та «християнська» мораль. Доведено, що остання походить з надприродного джерела, з морального закону, основою якого є віра в безсмертя людського духу. Християнська мораль передбачає такі норми поведінки людей, у яких дотримані біблійні моральні заповіді. Корені ж загальнолюдської моралі знаходяться в культурі, що виробила гуманістичний світогляд, у межах якого людина визнається самодостатньою цінністю, здатною утвердити власну гідність, перетворити себе і світ без втручання трансцендентної надчуттєвої сутності (Бога). Загальнолюдська мораль – це принципи й норми, які регулюють поведінку людей, діяльність їх спільностей, об'єднань з точки зору загально-визнаних уявлень про добро і зло, порядність і непорядність, чесність та безчесність.*

Незважаючи на розбіжності, а подекуди й суперечності в розумінні сутнісних виявів людської гідності між світськими та християнськими контекстами, цілком очевидним для обох аспектів є розуміння того, що чільне місце повинна займати та сторона особистості, яка виявляє себе в єдності суспільного прояву та індивідуального устремління, в глибини її власної свідомості та

в її прагненні вільного самовизначення і творчості, як передумови утвердження власної гідності.

Ключові слова: християнство, православ'я, право, права людини, християнська правова традиція, гідність, свобода.

Постановка проблеми. Інтерпретація гідності людини з точки зору державно-світської ідеології з одного боку та з погляду сучасної православної доктрини з іншого, не завжди збігаються. Проте обидва концепти ґрунтуються на непорушності, недоторканості, рівності всіх людей, незалежно від їх переконань та особливостей. Гармонізація людини, принцип свободи, моралі та віри є основою Десяти заповідей Божих. Гідність особистості є основою всього людського існування та взаємодії з іншими індивідами. Акцент на гідності людини в нормах права надає цій цінності юридичних властивостей, що уможливорює характеризувати цю категорію як одне з основних, і суб'єктивних прав людини. Згідно православного концепту, основою гідності є віра в те, що кожна людина є творінням Бога, священною. Головною особливістю православного трактування прав людини є оцінка ролі та місця моральних цінностей у житті сучасного суспільства. Специфіка полягає у наявності порівняльно-оцінного зв'язку християнської антропології та етики з теорією прав людини.

Аналіз досліджень і публікацій. Опрацьовуючи сучасний етико-філософський дискурс з питання гідності людини, ми спиралися на праці О. Гришук, Т. Ковальчук, П. Кравченка, О. Предко у яких проаналізовано світський концепт гідності людини, статті Р. Луцького, Диякона Дмитра, Т. Продан які характеризують православне трактування прав людини, її свободи і гідності. Особлива увага приділена державно-світським документам (Загальна Декларація прав людини, Конституція України) та Святому Письму – Біблії.

Мета та завдання. Метою статті є дослідження генези та утвердження гідності особистості в світському та релігійному аспектах.

Методологія дослідження. Основними методами дослідження є історичний, структурно-функціональний, системний та порівняльний. Для вирішення конкретних завдань використано також принципи системності, об'єктивності, сходження від абстрактного до конкретного тощо.

Результати. Кожному явищу матеріального і духовного світу об'єктивно притаманні внутрішні суперечності, тому не є виключенням і уявлення про людську гідність у світському та релігійному контекстах. Незважаючи на зовнішню протилежність сприйняття людиною у цих двох підсистемах (через ставлення «себе до буття» і ставлення «себе до Бога»), детальний аналіз дає змогу прослідкувати, що вказані підсистеми детермінують одна одну, оскільки мораль і ре-

лігія, як діалектично пов'язані, мають спільні корені – потребу людини у вірі. У першому випадку це раціональна віра у вищі моральні ідеали, дотримання яких допоможе людству змінити світ і себе у ньому, у другому – сліпа віра у Бога, що є вищою надматеріальною сутністю, яка за умов дотримання біблійних істин, веде людину до досконалості, святості, до утвердження нею власної гідності.

Розглядаючи світські та релігійні аспекти уявлень про людську гідність, необхідно розмежувати поняття «світська» (загальнолюдська) та «християнська» мораль. Остання походить з надприродного джерела, з морального закону, основою якого є віра в безсмертя людського духу. Християнська мораль передбачає такі норми поведінки людей, у яких дотримані біблійні моральні заповіді. Корені ж загальнолюдської моралі знаходяться в культурі, що виробила гуманістичний світогляд, у межах якого людина визнається самодостатньою цінністю, здатною утвердити власну гідність, перетворити себе і світ без втручання трансцендентної надчуттєвої сутності (Бога). Загальнолюдська мораль – це принципи й норми, які регулюють поведінку людей, діяльність їх спільностей, об'єднань з точки зору загально-визнаних уявлень про добро і зло, порядність і непорядність, чесність та безчесність (Ковальчук, 2016, с. 2).

Мораль включає настанови й вимоги, спрямовані на підтримання бодай мінімально необхідної єдності, цілісності людства, аби було забезпечено його самозбереження, виживання, самовідтворення. Загальнолюдська моральність цих прав полягає у тому, що їх здійснення не повинно шкодити, погіршувати, ускладнювати життя жодної людини, хоч би де й коли вона жила. Моральність прав людини знаходить вияв у їх справедливості, всезагальності, однакової для всіх людей. Але принципи християнської моралі є незмінними в процесі історичного розвитку, вони існують як усталена система непорушних законів поведінки людини. Релігійні цінності залишаються актуальними на будь-якому історичному етапі, відповідно і людська гідність не залежить від конкретного історичного досвіду, а залишається важливою цінністю, в основі якої лежить вічне і незмінне. Принципи загальнолюдської моралі трансформуються в процесі історії і відображають зміни суспільного життя, корекцію його ідеалів зі змінами у світоглядній парадигмі суспільства. Біблійні принципи є ідеалом поведінки, що ґрунтується на всепрощенні, жертвовності, аскетизмі та вірі у те, що змінюючи себе, можна змінити світ. Проте духовний ідеал релігії виносить за межі самої людини, що, певною мірою, ускладнює його реалізацію. Принципи загальнолюдської моралі, світські за змістом, доступні і можливі для реалізації протягом життя. Ключовим моментом установки свідомості християнина є спасіння через покаєння перед Богом як найви-

щою сутністю, тобто орієнтація на «над-буттєвість». Натомість світська модель передбачає моральну оцінку себе, своїх вчинків, думок, дій у відповідності з моральним ідеалом суспільства, тобто орієнтує на «тут-буттєвість». Така розбіжність у можливості реалізувати себе, утвердити власну гідність вказує на те, що людина, обмежена рамками земного життя, прагне реалізувати себе тут і тепер, не задовольняючись ефемерною можливістю ідеалу в потойбіччі. Цілком зрозуміло, що здійснення загальнозначимих моральних цінностей неможливе, якщо вони не вкорінені у життєвому світі людини, не є сенсами її життя (Луцький, 2014, с. 3). Незважаючи на різне бачення можливості досягнення людиною свого морального ідеалу, світські та релігійні аспекти уявлень про людську гідність мають спільну основу – нею є людська особистість, цінність її життя. Після детального осмислення стає зрозумілим, що як світські, так і богословські чесноти (мудрість, мужність, справедливість, чесність, дисциплінованість, чемність, патріотизм) не вступають у протиріччя. Головним суддею для світської людини є передусім її власне сумління, яке підказує, як треба діяти і що чинити не слід. Релігійна ж людина звіряє усі свої вчинки з Законом Божим і готується до суду Божого, перед яким звітуватиме за свої земні справи. Окрім заборон на віруючих накладаються численні обов'язки, передусім пов'язані з релігійною службою, а саме – виконанням ритуалів. Проте такими ж ритуалами та заборонами наповнене і світське життя, ними є моральні настанови, як треба поводитись і чого робити не слід людині, яка, живучи у суспільстві, повинна виконувати певні обов'язки, покладені на неї суспільством (Продан, 2016, с. 67). У контексті світського розуміння гідність є однією з найвищих цінностей людського життя, оскільки вона утверджує принципову цінність індивіда як людини взагалі, як представника людства.

Гідність людини – це одна з центральних концепцій прав людини та одна з основних морально-етичних категорій. Зміст цього поняття багатогранний, адже залежно від підходу.

Гідність може бути і універсальним етичним максимумом, і правовою формою захисту особистих прав людини, засобом соціальної взаємодії.

Традиції природного права визначають гідність як фундаментальну юридичну ідею та морально-етичну категорію, що має рівноцінне значення як для етичних цінностей, так і для правових норм.

Ще у Стародавньому Римі існувала концепція гідності людини – «*dignitas*», про яку у своїх творах зазначали Цицерон, Юлій Цезарь, Тацит і Лівій. Концепцію «*dignitas*» вони пов'язували з гідністю людини, її авторитетом у суспільстві. Культивування «*dignitas*» у Стародавньо-

му Римі мало надзвичайне значення для особи. Словом «dignitas» називали «добре ім'я» людини (її репутації, досягнення, статус та честь). Значення цієї якості особи в межах ієрархічних класів римського суспільства було настільки високим, що багато історичних постатей йшли навіть на вбивства і вчиняли самогубство (наприклад, Марк Антоній) або відправлялися у заслання, щоб зберегти своєю dignitas.

Упродовж давньоримської історії статус dignitas ніколи не сприймався у всіх вищезгаданих значеннях одночасно. Термін набував різного сенсу з плином часу, пристосовуючись до поступово мінливих точок зору суспільства, політиків і рідних авторів.

Проте найвідомішою є саме концепція «dignitas» Цицерона, який у 46 р. до н. е. писав: «Що стосується мене, то якщо dignitas полягає у тому, щоб триматися чесних думок про державні справи і знаходити у чесних мужів схвалення своєї думки, я досягаю своєї dignitas; але якщо dignitas в тому, щоб те, що думаєш, ти міг або здійснити, або, на решті, захистити вільною промовою, то *ne vestigium quidem ullum est reliquum nobis dignitatis* [не залишати навіть будь-який слід у гідності іншого]. Таким чином, перші кроки до світського розуміння гідності людини були зроблені ще у Стародавньому Римі, де розуміння зазначеної морально-етичної категорії базувалося на особливій позиції людини в ієрархічній соціальній структурі. Гідність людини за концепцією «dignitas» містить тенденцію до універсальності та егалітаризму, заснованого на особливій позиції людини.

Варто зауважити, що у часи Античності і Середньовіччя розуміння гідності людини у християнському та світському аспектах було синтезом відносин між Богом і людиною (вертикальний взаємозв'язок), людиною і соціумом (горизонтальний взаємозв'язок).

Французька декларація про права людини і громадянина 1789-го року є одним з перших документів, що вперше характеризував гідність людини як найвищу людську цінність. Стаття 6 документу зазначає: «Гідність – це властива людині *сила* робити усе, що не порушує прав інших: її основа – природа, її *мета* – справедливість, її забезпечення – закон, моральна межа гідності у цьому правилі: Не роби іншому того, чого не хочеш, щоб зробили тобі» (Ковальчук, 2016, с. 3).

Проблема людської гідності, особистої, громадянської, чоловічої, жіночої, національної тощо дуже важлива для нинішнього українського суспільства в цілому. Розвинене почуття людської гідності є результатом еволюції людини, процесу ствердження її як зрілого особистісного «я». Загальна Декларація прав людини акцентує, що «визнання гідності, притаманної всім членам людської сім'ї, і рівних та невід'ємних прав їх є основою свободи, справедливості та загального миру» (Загальна Де-

кларация прав людини, 1997, с. 19). Отже, якщо кожному притаманна людська гідність, то кожна людина повинна мати право на її захист. Почуття гідності успішно розвивається і функціонує на основі усвідомленого ставлення до себе як до суб'єкта моральної діяльності, розуміння своїх обов'язків і прав людини і громадянина. Це почуття укріплюється, якщо індивід усвідомлює і переживає те, що вільно і повно може виявити свої здібності і можливості, реалізувати свою активність і творчість.

Преамбула Загальної декларації прав людини підкреслює, що «... визнання гідності, притаманної всім членам людської родини, та їх рівними та невідчужуваними правами є основою свободи, справедливого та універсального світу». У преамбулі Статуту Організації Об'єднаних Націй 1945-го року проголошується: «...Щоб знову схвалити віру в основні права людини, у гідність та цінності людини». Документи міжнародного значення декларують гідність людини як одну з найвищих цінностей, без поваги до якої неможливе життя в суспільстві (Загальна Декларація прав людини, 1997, с. 20).

У Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права 1966 року рівні та невід'ємні права зазначено, що гідність людини – це обов'язкова властивість людської особистості. У міжнародних юридичних документах ключовим пунктом є забезпечення свободи та гідності людини як умови для дотримання основних прав та свобод людини, становлення стабільності, добробуту, взаємної поваги та мирної взаємодії в суспільстві.

Україна, будучи членом ООН та інших міжнародних організацій, чітко виконує зобов'язання за міжнародними договорами, у тому числі й тими, що стосуються прав і свобод людини та громадянина. Підтвердженням тому є той факт, що в Конституції України знайшли своє закріплення всі основні положення міжнародно-правових актів у сфері прав людини, перш за все, Загальної декларації прав людини. Вже у преамбулі Конституції України закріплено принцип «забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя». Стаття 3 Основного закону визнає людину, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю в Україні. Розділ II Конституції, який присвячений правам, свободам й обов'язкам людини та громадянина закріплює положення, згідно з яким усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах (ст. 21), а також право людини на повагу до її гідності (Конституція України, 1996, с. 28).

Конституція України закріплює положення, згідно з яким гідність людини є недоторканою. Законодавець встановлює межі, які не можуть бути порушені навіть у випадку загальносуспільної користі, а тому, зазначене право не може бути обмежене навіть в умовах воєнно-

го або надзвичайного стану. Обмежень прав людини не повинно бути, якщо воно погіршує правове становище або якимось інакше суперечить законним інтересам учасників суспільних відносин.

У світському аспекті мораль вимагає поваги до людської гідності незалежно від її походження, статусу та переконань. Законодавство має одну мету – забезпечення та захист гідності людини в рамках регулювання соціальних відносин. Так, Загальна декларація прав людини характеризує гідність як найвищу юридичну цінність, засновану на моральних максимумах, які повинні бути захищені в соціумі. Адже будь-які відносини в суспільстві мають базуватися на юридичній підтримці гідності людини.

У ході буржуазних революцій, що ставали поштовхом до розширення основних особистих та громадянських прав у юридичних нормах, уявлення про гідність людини у світському аспекті також трансформувалося, набувало нового значення. Сучасне юридичне розуміння гідності людини визначається поняттями, викладеними в основних документах держав про права людини, що визначають гідність як важливу цінність. Право на гідність є особистим, природним правом людини, яке належить їй від народження і не має відношення до соціального чи майнового статусу, громадянства. Право людини на гідність існує поряд з іншими невід'ємними правами: право на життя, на особисту непорушність, право на свободу думки, слова, переконань.

На сучасному етапі розвитку політичної та юридичної думки основними філософськими та етичними проблемами у питанні гідності людини є питання, пов'язані з глобалізацією ринкових відносин, наслідками екологічних катастроф та технологічної еволюції. Право на гідність гарантується більшістю демократичних держав.

Світський аспект розуміння гідності людини пов'язаний з її втіленням в економічному, соціальному, релігійному, культурному аспектах. Сьогодні гідність людини – це не лише її невід'ємне право, цінність, етична категорія, це – універсальний моральний принцип прав людини, універсальна етична та юридична концепція непорушності прав і свобод, цінностей людини.

Гідність людини у світлі релігійних уявлень починається з самого Божого замислу сотворіння людини за образом і подобою Божою (Біблія, 1990, Бут.1.26). Людина з точки зору християнської етики – це особа, душа, особа і тілом разом узяті, особлива за своєю сутністю, покликанням, діяльністю, гідністю. Поняття «особа» включає щось священне, образ Божий, тобто природну подібність до Бога своєю душею та її прикметами: розумом, волею, пам'яттю, здібністю, талантами. Не випадково, що заперечення Бога за релігійними уявленнями позбавляє

особу її основи. За твердженням Бердяєва, «люди заперечили Бога, але цим вони піддали сумніву не гідність Бога, а гідність людини» (Ковальчук, 2016). Образ Божий в людині слід розуміти як призначення, виражене в Євангелії: «Отож, будьте досконалі, як досконалий Отець ваш Небесний!» (Сенейко, 2012, с. 2). Тут вимога бути досконалими, як Отець наш Небесний, є закликом до утвердження власної гідності, яка підносить людину на вищий щабель існування, а отже, наближає її до Творця. Бо якщо людина не думає про себе як про храм Духа, якщо нехтує закладеними Господом в її індивідуальності дарами й талантами, це призводить до втрати власної гідності, до нівеляції особистості. Гідність як невід’ємне право людини постає не в абстрактному, а в змістовому наповненні цього поняття – це риси Бога, передані людині.

Гідність людини у релігійному контексті виявляється у свободі жити, діяти, шукати істину, мати сім’ю, творити, здобувати і володіти. Важливим є той факт, що з точки зору християнської релігії, Бог передає ці можливості не окремій людині, він передає їх і всім її нащадкам, а з якою повнотою конкретна людина реалізує цю даність, або усвідомить її, залежить від неї самої (Сенейко, 2012, с. 2). Людина упродовж усього життя знаходиться в постійному русі: з релігійної точки зору – у русі до Бога, а зі світської – до свого морального ідеалу. Як зазначає Т. Ковальчук, найпомітнішою різницею у релігійній та світській точках зору є шляхи до «досконалого», якими йде людина.

У релігійному уявленні віруюча людина прагне відчувати себе невіддільною від Бога, вона виходить за свої межі, прямуючи до Бога як до вищого ідеалу святості, а в світському – йде до самої себе, до свого морального ідеалу, на цьому шляху самовдосконалюється, змінює «себе у собі» (Ковальчук, 2016). Визначаючи різницю у розумінні як світського, так і релігійного контекстів людської гідності, варто звернути увагу на те, якому феномену віддається перевага – Богу чи людині, вищій надматеріальній сутності чи соціуму. Релігійне вчення має специфічні поняття, відсутні у моральній свідомості, а саме: рай і пекло, гріх (як порушення заповідей Бога), покаєння перед Богом, спокутування провини перед Богом та ін. Крім того, віруючі переживають специфічні почуття – любов до Бога, страх перед Богом, перед муками пекла. Розуміємо, що релігія має свою розвинену організацію, включає у себе культу (молитви, таїнства, обряди, догми), що викликають особливі моральні переживання людини. Натомість мораль, як вважається, не має своїх інститутів, а спирається лише на совість і суспільну думку. Незважаючи на такі відмінності, моральна проблематика займає важливе місце в релігійному вченні. Ми найчастіше знаходимо звернення до проблем людської гідності у вченнях богословів Тертуліана, Августина Блаженного, Фоми Аквін-

ського. Релігія також оперує основними поняттями моральної свідомості (добро і зло, справедливість, моральна свобода і відповідальність, совість, честь, гідність тощо). До того ж, саме праці богословів ставали в подальшому підґрунтям для тлумачення моральних категорій світських мислителів. Зокрема, за переконанням середньовічних богословів, підпорядкування і служіння Богу є основним обов'язком людини. Такий принцип, з одного боку, робив людину пасивним інструментом впливу з рабською свідомістю, але з іншого, саме розуміння сутності людського буття передбачало необхідність самоосмислення, самоусвідомлення своїх чеснот, вдосконалення яких необхідно присвятити своє земне життя відповідно до християнських заповідей, щоб шляхом активного самоперетворення наблизитись до ідеалу Боголюдини, оскільки «лише у Боголюдстві, лише у Христі і у тілі Христовім людина може мати спасіння» (Ковальчук, 2016). Незважаючи на помітну схожість у поглядах на моральні цінності, між світським та релігійним баченням гідності людини є і ряд відмінностей. Для релігійної свідомості ідея свободи і гідності людини нерозривно пов'язана з ідеєю служіння – права потрібні християнинові насамперед для того, щоб, володіючи ними, він міг якнайкраще здійснити своє високе покликання – наблизитись до Бога, відкрити в собі Його «подобу», виконавши таким чином свій обов'язок перед Богом і Церквою. Світська свідомість, сформована обґрунтуванням самодостатності людської особистості як «міри всіх речей», найчастіше сприймає права людини як щось саме собою зрозуміле, те, що не потребує спеціального розгляду, щось на зразок загальноприйнятих правил пристойної поведінки. Натомість, релігійне розуміння людської гідності ґрунтується на тому, що «людина не може бути самодостатньою, це б означало, що її не існує. У цьому таємниця людського існування: воно доводить існування вищого, ніж людина, і в цьому гідність людини» (Луцький, 2014, с. 5). Але між релігією і мораллю є не лише розбіжності, а й певна схожість. Зокрема, Церква рішуче заявляє, що кожний – незалежно від особистих переконань – несе в собі образ Божий і тому до кожної людини треба ставитись з повагою. Бо «Христос вчив про людину, як образ і подобу Божу, і цим утверджувалася гідність людини, як вільної духовної істоти» (Луцький, 2014, с. 4).

Отже, незважаючи на поверхнево очевидну «полярність», релігійна, власне християнська, та світська мораль мають спільні координати ціннісних орієнтацій особистості, які визначають усвідомлення нею власної гідності. Адже гідність особистості виявляється насамперед у гідності її життя. Ставлення до себе, побудова власного життя та ставлення до інших людей – це основні координати людського мікрокосму, на яких ґрунтуються як світські, так і релігійні уявлення про людську

гідність. Проте, як зазначалося вище, християнська і світська мораль відрізняються за джерелом моральних норм і цінностей (Луцький, 2014, с. 5).

Таким чином, кожна людина має право на реалізацію перерахованих можливостей, переданих їй Богом як таких, що є складовими її гідності, з якої випливає право кожного на вільне розкриття особистості. Такими є права на життя, свободу, слово, сім'ю, працю і власність. Згідно з християнським уявленням, Бог з самого початку дає людині не лише право, але й можливість вільно висловлювати свої думки, представляючи їй усі свої створіння, щоб вона сама назвала їх: «А все, як покличе Адам до них, до живої душі – воно ймення йому» (Біблія, 1990, Бут.2.19). Право на працю людина отримала ще в Едемі, де Бог поселив її, щоб вона обробляла і доглядала Райський сад (Біблія, 1990, Бут.2.15).

Таким чином стає зрозумілим, що віруюча людина не позбавлена жодних прав, які має невіруючий. Аврелій Августин, один із яскравих представників ранньохристиянської думки, характеризує Бога як найвище благо, справедливість і моральний закон. За Августином, людина, полишена сама на себе, безсила у своїх спробах позбутися своєї гріховності – для цього їй необхідна божественна допомога (Ковальчук, 2016, с. 2). Людині належить тільки любити Бога, вірити йому, сподіватись на нього, усвідомлюючи своє цілковите безсилля перед ним. Тут ідея передвизначення повністю суперечить уявленням про цінність людської особистості, оскільки будь-яке намагання самостійно вирішувати власну долю означає заперечення волі Бога, що з релігійної точки зору позбавляє особу її основи. Августин був переконаний, що людський розум слабкий і повинен спиратися на віру в божественний авторитет, що віра передує й знанню, і розумінню.

Світське розуміння сутності людської природи трактує «Я» (самоусвідомлення) не інакше, як у корелятивних відношеннях до «Ти» (до свідомості іншого). Їх взаємовідображення являє собою, з одного боку, протиставлення одне одному (людини – суспільству), а з іншого – їх взаємо-обумовленість, оскільки одне без іншого – немислиме. Виходячи з цього, людина не може утвердити власну гідність «сама у собі», відокремлено і безвідносно до суспільства, з думкою якого співвідносить свої дії. Християнська модель світовідношення (людина – Бог) передбачає таке розуміння, за яким людина з самого початку наділена царственістю, вона подібна до свого Творця, але її царственість невіддільна від царственості Всевишнього: поки Бог всередині людини, вона перебуває у гармонії з собою і світом. Суспільство трактує досконалість зовсім інакше: досконалість є найвищим ступенем моральної поведінки, можливість досягти якого надається кожному. Крім того, поняття доско-

налої особистості розкривається саме через зіставлення, співвіднесення «досконалої людини» з іншими людьми. Згідно ж з християнськими уявленнями людина не може зіставляти чи співвідносити себе з Богом, досконалість якого є принципово недосяжною. Проте зміст, який християнство вкладає у поняття «праведник» близький до світського розуміння «досконалої людини». Духовне в людині, що є аксіомою як для християнської, так і для світської моралі, задає характер моральним цінностям людини, серед яких особливе місце належить розуму і вольовим зусиллям людини на шляху утвердження власної гідності. Розум і воля як свідчення найвищого природного щабля, на якому стоїть лише людина, як вияви її духовної природи є духовними цінностями людини, які визначають гідність людини, цінність її як духовноморальної особистості.

Ідея людини гідної, що творить саму себе, дає підстави для аналізу християнської духовності як процесу людинотворення, який виступає передумовою утвердження людиною своєї гідності. Християнська ідея подібності людини до Бога підносить особистість, хоча релігійний міф про появу Адама і Єви був покликаний принизити людину перед лицем всемогутнього Творця. З огляду на це, біблійний догмат про гріхопадіння перших людей несумісний з уявленнями про людську гідність, бо пропонує самоприниження людської особистості. Християнство дає принцип життя – любов до ближнього як до себе самого (Біблія, 1990, Матв.22:37-39), що дає розуміння почуття любові як головної чесноти, основи християнської моралі. Головна ідея християнства – любов – визначає цілісність душевного життя людини, і, головне – створює її як гідну особистість. Християнська любов – персоналістична, це любов до кожної людини як особистості, бачення цієї особистості в Богові. Ідея християнства про те, що людина як розумна і вільна істота може виправити власні помилки і поновити втрачений зв'язок з Богом, що всі люди в кінці кінців знайдуть спасіння, виражала незаперечну віру в людину, в її духовні можливості, а християнське уявлення про унікальність людини як носія «духовного розуму» дало підстави визнати за кожною особистістю абсолютне право на власну гідність та індивідуальний розвиток.

Висновки. Концепція гідного життя людини втілюється у двох типах: світському і «святості» як ідеалах соціальної та духовної активності. Християнство не наголошує на ідеї про вищу соціальну цінність особистості, оскільки людина оголошується залежною від волі всемогутнього Бога, але висунутий нею принцип рівності усіх людей перед Богом є своєрідною формою утвердження людської гідності. Світське розуміння гідності людини виходить з того, що людина не вийшла готовою з природи як творіння Боже, а створила саму себе як суб'єкта трудо-

вої діяльності, як мислячу й моральнісну істоту. При цьому кожна людина створює саму себе, формуючи свій індивідуальний світогляд, життєві принципи і цілі, свій внутрішній духовний світ, утверджуючи тим самим власну гідність. Намагання людини утверджуватися через поширення влади над усім сущим, перебиранням людиною на себе виключних і всеохопних повноважень, які християнство вважає беззастережною прерогативою Бога, становить безумовну небезпеку для сутності людини як з точки зору релігійної, так і світської концепції розуміння людської гідності, оскільки за таких умов є небезпека «втратити себе», дійти до межі повного біологічного самознищення. Адже кожна людина є своєрідним мікрокосмом, в якому відображаються закони макрокосму, але, окрім цього, вона має гідність – власну самодостатню цінність, від пізнання якої самою людиною залежить її життєвий шлях. Вищезазначене переконливо свідчить про те, що, незважаючи на розбіжності, а подекуди й суперечності в розумінні сутнісних виявів людської гідності між світськими та християнськими контекстами, цілком очевидним для обох аспектів є розуміння того, що чільне місце повинна займати та сторона особистості, яка виявляє себе в єдності суспільного прояву та індивідуального устремління, в глибини її власної свідомості та в її прагненні вільного самовизначення і творчості, як передумови утвердження власної гідності. Концепція людської гідності має два чіткі взаємозалежних визначення – правова, або світська та релігійна (у нашому дослідженні – християнська). Якщо правове трактування людської гідності має суто практичне значення, відносячи її до одного ряду з такими моральними атрибутами, як свобода совісті, віросповідання, честі та ін., то християнське трактування розкриває виключно духовний і моральний аспект. Однак такі підходи до розуміння гідності говорять не про відмінності правового та релігійного трактування, а навпаки – про спільність у розумінні гідності на концептуальному рівні, відносячи її до сфери моралі. Відмінність у підходах відбувається власне на індивідуальному рівні, оскільки, кожна людина створюючи саму себе, формуючи свій індивідуальний світогляд, життєві принципи і цілі, свій внутрішній духовний світ, утверджує тим самим власну гідність. Християнський підхід у цьому аспекті скеровує людину до колективного духовного світу, де людська гідність визначається рамками її релігійності та віри.

Список використаних джерел

- Біблія, або Книги Святого Письма, Старого й Нового заповіту. Б. м. : Об'єднання біблійних товариств, 1990. 1233 с.
- Гришук О. Людська гідність як антропологічна підстава прав людини. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. Львів, 2006. Вип. 1. С. 317–324.

- Загальна Декларація прав людини. Київ : Верес, 1997. 36 с.
- Ковальчук Т. Світські та релігійні аспекти уявлень про людську гідність. Філософські обрії. 2007. Вип. 17. С. 133–146. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2076/1/Kovalchuk.pdf>
- Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради. 1996. № 30. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>
- Луцький Р. Правовий та релігійний підхід до поняття людської гідності. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. 2014. № 9. С. 19–25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivif_2014_9_4
- Продан Т. Людська гідність та релігійна свобода в контексті постсекулярного діалогу. Релігійна свобода. 2016. № 19. С. 66–69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/relifree_2016_19_19
- Савельєв В. П. Етика. Короткий навчальний словник: терміни, поняття, персоналії. Львів: «Магнолія 2006», 2009. 279 с.
- Сенейко Д., диякон. Світ і християнство про гідність людини. Слово. 2012. № 1 (49). С. 2–6. URL: <http://dds.edu.ua/ua/articles/2/slovo/2012/1046-world-christianity-and-the-dignity-of-man.html>

References

- Biblia, abo Knyhy Sviatoho Pysma, Staroho y Novoho zapovitu* [The Bible, or Books of Scripture, Old Testament, and New Testament] (1990). В. м.: Obiednannia bibliinykh tovarystv [in Ukrainian].
- Hryshchuk, O. (2006). *Liudska hidnist yak antropolohichna pidstava prav liudyny* [Human dignity as an anthropological basis of human rights]. In *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriia yurydychna* [Human dignity as an anthropological foundation of human rights. Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs. Legal series] (Vol. 1, pp. 317-324). Lviv [in Ukrainian].
- Konstytutsiia Ukrainy. Pryiniata na p'iatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 chervnia 1996 roku [Constitution of Ukraine. Adopted at the fifth session of the Verkhovna Rada of Ukraine on June 28, 1996]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady* [Information of the Verkhovna Rada], 30. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua> [in Ukrainian].
- Kovalchuk, T. (2007). *Svitski ta relihiini aspekty uiavlennia pro liudsku hidnist* [Secular and religious aspects of ideas about human dignity]. *Filosofski obrii* [Philosophical horizons], 17, 133-146. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2076/1/Kovalchuk.pdf> [in Ukrainian].
- Lutskiy, R. (2014). *Pravovyi ta relihiinyi pidkhid do poniattia liudskoi hidnosti* [Legal and religious approach to the concept of human dignity]. *Naukovo-informatsiinyi visnyk Ivano-Frankivskoho universytetu prava imeni Korolia Danyla Halatskoho* [Scientific and informational bulletin of Ivano-Frankivsk University of Law named after King Danylo Halatskyi], 9, 19-25. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivif_2014_9_4 [in Ukrainian].

- Prodan, T. (2016). *Liudska hidnist ta relihiina svoboda v konteksti postsekularnoho dialohu* [Human dignity and religious freedom in the context of postsecular dialogue]. *Relihiina svoboda* [Religious freedom], 19, 66-69. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/religfree_2016_19_19 [in Ukrainian].
- Saveliev, V. P. (2006). *Etyka. Korotkyi navchalnyi slovnyk: terminy, poniattia, personalii* [Ethics. Short educational dictionary: terms, concepts, personalities]. Lviv: "Mahnoliia 2006" [in Ukrainian].
- Seneiko, D., dyiakon. (2012). Svit i khrystyianstvo pro hidnist liudyny [World I Christianity about the gydnisty of the people]. *Slovo* [The word], 1 (49), 2-6 [in Ukrainian].
- Zahalna Deklaratsiia prav liudyny* [The Universal Declaration of Human Rights]. (1997). Kyiv: Veres [in Ukrainian].

Kostenko M. T.

A PERSON'S DIGNITY IN SECULAR AND ORTHODOX CONCEPTS

Introduction. The article analyzes the dignity of a person in secular and Orthodox aspects. The authors argue that every phenomenon of the material and spiritual world is objectively inherent in internal contradictions, so it is not an exception and an idea of human dignity in secular and religious contexts. The research methods are comprehensive and based on the philosophical, anthropological and philosophical and cultural analysis of human dignity in secular and Orthodox dimensions. **Discussion.** The concepts of «secular» (universal) and «Christian» morality are characterized and distinguished. The authors argue that the latter comes from a supernatural source, from a moral law, the basis of which is the belief in the immortality of the human spirit. Christian morality provides such norms of behavior of people in which the biblical moral commandments are observed. The roots of the universal morality are in a culture that has produced a humanistic outlook, within which a person is recognized as self -sufficient value, capable of asserting his dignity, transforming himself and the world without the intervention of a transcendental super -sensory nature (God). The universal morality is the principles and norms that regulate the behavior of people, the activities of their communities, associations in terms of universally recognized ideas about good and evil, honesty and disobedience, honesty and dishonesty. Finally, the article suggests that, despite the differences, and sometimes contradictions in the understanding of the essential manifestations of human dignity between secular and Christian contexts, quite obvious to both aspects is the understanding that the leading place should be occupied by the personality that manifests itself manifestation and individual aspiration, in the depths of its own consciousness and in its desire for free self -determination and creativity, as a prerequisite for the affirmation of one's dignity.

Надійшла до редакції 02.03.2023 р.